

Сугейко Л.Г.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філології
(Херсонський державний університет)

Розвиток каліграфічного письма в історичному дискурсі

Виникнення писемності відіграє надзвичайно важливу роль в історії народу. Письмо слугує чи не найсильнішим знаряддям культури, яке розширює функціонування мови в просторі й часі. Воно виступає водночас і засобом збереження духовної культури народу, і ключем до його пізнання.

Письмо – один із найбільших винаходів людства. Воно з'явилося для задоволення життєво важливих потреб – зафіксувати думку, надати важливу інформацію.

Шлях кожного народу до створення власної писемної мови особливий. Він відображає культурний розвиток народу, його самобутність, творчий потенціал. Однак наука свідчить про подібність основних етапів розвитку писемності у всіх народів земної кулі. Так, залежно від смислового обсягу графічних знаків, історично склалися чотири типи письма: піктографічне, ідеографічне, складове та літературно-звукове.

Зародження каліграфії пов'язане з розвитком письма. Як тільки люди навчилися передавати усну мову за допомогою графічних знаків, вони намагалися робити це чітко, красиво, зрозуміло. У давнину слово «писати» означало «прикрашати що-небудь, робити його строкатим» [2; 81].

Історія каліграфії цікава і різноманітна. Вперше термін почали використовувати в XVI ст. в Європі. У цей період красиве і бездоганне зображення слів стало називатися каліграфічним письмом. Однак всі попередні 16 століть мистецтво каліграфії постійно розвивалося. Ще давні люди, що жили в печерах, зображували на каменях різноманітні малюнки. Згодом малюнки стали замінюватися символами, і такий стиль письма мав назву клинопис.

Найбільше досягнення в галузі розвитку писемності став винахід першого алфавіту. Його творцями були фінікійці. Для зручності ведення торгівлі з народами, що говорили на різних мовах, вони вперше в XI–X століттях до н. е. втілили в життя буквено-звукову систему запису понять. У фінікійський алфавіт увійшли 22 букви. Писали фінікійці – справа наліво. Алфавіт – це набір символів, розташованих у певному порядку, що уособлює звуки, вимовлені людиною, на папері. Недолік найдавнішого алфавіту в тому, що він зображував приголосні й півголосні звуки. Голосні просто пропускалися на письмі. Згодом давній фінікійський алфавіт став основою, на якій виникли всі інші буквено-звукові системи, у тому числі і в країнах Європи. Цей винахід дозволив систематизувати звуки, які здатна видавати людина, і висловлювати їх у формі якихось символів, які будуть позначати далі звуки [3; 112].

Наступний крок у розвитку письма зробили давні греки у VIII ст. до н. е. У 403 р. до н. е. було запроваджене грецьке класичне письмо, яке складалося з 24 букв (17 – для позначення приголосних, 7 – голосних звуків). На його основі з'явилося кілька почергових різновидів, з них найхарактерніші – устав, курсив (скоропис) і рядкове (мінускульне) письмо.

З часом грецьке письмо розпалося на західногрецьке та східногрецьке.

На основі західногрецького утворилося латинське письмо. Слов'янське письмо утворилося зі східногрецького. До нас дійшли два його різновиди: глаголиця та кирилиця.

У IV тисячолітті до н. е. в стародавньому Єгипті виникло ієрогліфічне письмо, а вже в 3 ст. до н. е. його почала витісняти грецька капітальна писемність. Староєгипетське письмо об'єднувало кілька різновидів:

Ієрогліфічне – використання карток, або піктограм (складалися переважно релігійні тексти); ієратичне – спрощена форма ієрогліфічного письма, своєрідний «скоропис» (для ведення юридичних і ділових документів); демотичне.

Єгипетській писемності була властива загальна риса: один окремий знак міг означати як ціле поняття, так і склад, окремий звук. За допомогою ієрогліфів, як правило, висікалися монументальні написи на каменях, робилися записи ще на тростинному папірусі за допомогою чорнила.

Як особливий вид мистецтва каліграфія з'явилася у Стародавньому Китаї у середині II тисячоліття до н.е. Китайська класична теорія мистецтва зараховувала каліграфічне написання ієрогліфів та їхнє гармонійне розташування на шовку чи папері до способів художнього самовираження, прирівняла каліграфію до живопису [1; 121].

Історія японської каліграфії розпочала свій відлік приблизно з V ст. н.е., коли в країну стали проникати перші зразки китайського ієрогліфічного письма. Концепції всіх каліграфічних стилів Японії будувалися на уявленні про те, що текст повинен приносити естетичну насолоду. С.Соколов-Ремизов так визначив відмінність між китайською та японською каліграфією: «У китайській каліграфії головне – це енергія, внутрішня сила пензля... Головну роль відіграє тут чуйний дотик пензлем до паперу... Що ж до японської каліграфії, то в ній вирішальне значення має зовнішня сила пензля-мазка, у її мові головне – не дотик, не проникнення, але жест, танець» [5].

Кожне століття в різних куточках планети виникали все нові і нові види письма. Вже в кінці 11 ст. в Італії тонке і красиве написання текстів можна було сміливо назвати каліграфічним. На початку XIII ст. майже вся Європа, крім Київської Русі, використовувала готичний стиль письма – кутастий, з надломленими лініями, кривими, що набувають форми еліпса, і мали величезну кількість подібностей з каліграфією.

У різних країнах каліграфічне письмо розвивалося по різному в різні проміжки часу. Це залежало від того, коли в народі з'являлася писемність. Що таке каліграфія – слов'янський народ дізнався в 15 ст. У 846 році у слов'ян тільки з'явилася перша абетка. Цьому сприяла Візантійська держава, яка хотіла будь-що-будь проповідувати християнство в письмовому вигляді.

Даних про виникнення писемності (863 р.) у слов'ян досить мало, однак засновниками писемності вважаються два брати: Костянтин і Мефодій. Моравський князь Ростислав попросив Костянтина створити абетку для християн, а брат Мефодій, який не той час був настоятелем православного монастиря, погодився допомагати йому. Так з'явилася кирилиця, з якої беруть початок сучасні слов'янські алфавіти (болгарський, македонський, арабський, український, російський, білоруський).

Кирилиця налічувала 43 букви: 24 запозичені з грецького алфавіту, 3 – з давньоєврейського, решта (16) – спеціально створені. У цій азбуці були й зайві букви (омега, фіта, ксі, псі, іжиця), що використовувалися під час написання запозичених грецьких слів [2; 25].

У 15 ст. почав з'являтися перший гарний вид шрифту – рукопис. Слідом за ним – тератологічний стиль, в'язь і буквиця. Тератологічний стиль був, мабуть, найкрасивішими і незвичайними. Букви зображували разом з різними тваринами і птахами. Це могли бути як існуючі звірі, так і вигадані. Орнаментом було листя або полум'я навколо букви.

Отже, каліграфія – мистецтво писати розбірливим, чітким почерком; досконала форма рукописного шрифту стародавніх книг, офіційних документів. Інші назви – краснопис, чистописання. В сучасному розумінні займає широку нішу від шкільних прописів до виразно індивідуальних мистецьких композицій: від побутових рукописних написів на листівках до високого мистецтва, в якому експресія написаного рукою знака не завжди народжує чіткі літерні форми. На зразки каліграфії можна натрапити в релігійному мистецтві, графічному дизайні, у написах, висічених на каменях, та в історичних документах. В Україні, як і в інших державах, каліграфію використовують на телебаченні як оформлення, на запрошеннях, листівках і весільних привітаннях, свідоцтвах про народження та в інших документах.

Значний внесок у навчання каліграфічного письма учнів зробили українські методисти М.С. Вашуленко, І.Ф. Кирей, О.Ю. Прищепа, Н.Ф. Скрипченко, В.І. Таран, В.А. Трунова, М.І. Чабайовська. Питаннями

каліграфічного письма займаються вчителі-практики: А.М. Заїка, М.Д. Захарійчук, В.О. Науменко, В.Г. Лук'яненко, А.О.Мовчун, І.Г. Пальченко, О.М. Сафонова та інші.

Робота над каліграфією, технікою письма – важлива складова навчання мови. Учень, який володіє мистецтвом каліграфічного письма, грамотний, у нього сформовані граматичні уміння. Формування навичок каліграфічного письма є «вічним» завданням, яке покликана розв'язувати початкова школа. Вміле володіння каліграфічно писати – це виток інтелігентності, вишуканості, краси. Розвиток каліграфічного письма спонукає до підвищення культури усного і писемного мовлення.

Сьогодні каліграфія як вид мистецтва потребує особливої популяризації. Важливими кроками до її відродження є різноманітні конкурси, виставки, фестивалі мистецтва письма. Такий Всеукраїнський фестиваль каліграфії та шрифту «Рутенія» проводиться восени у Києві. Його мета – розвиток каліграфії та шрифту як напряму візуального мистецтва, як прояву національної свідомості, як засобу ідентифікації і спілкування в Україні та світовому просторі.

Розглянута нами тема про розвиток каліграфічного письма у світі, є невичерпною і дуже цікавою, ми доторкнулися лише до деяких її аспектів.

Список використаних джерел та літератури

1. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник /За ред. проф. А.Яртия та проф. В.Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568 с. з іл.
2. Палійчук О.М. Методика навчання каліграфічного письма: Навчальний посібник. – Чернівці: Букрек, 2010. – 344 с.; іл.
3. Різник М. Письмо і шрифт. К: Вища школа, 1978. – 154 с.
4. Чабайовська М.І. Єдині зразки каліграфічного письма букв українського алфавіту та цифр: Навч.-метод. посібник.–Тернопіль: Мальва-ОСО, 2010. – 116 с.
5. Енциклопедия «Япония от А до Я» / [http:// slovari.yandex.ru/dict/japan/article/k20/htm](http://slovari.yandex.ru/dict/japan/article/k20/htm)

